

Силабус освітнього компонента

Програма навчальної дисципліни

ОСНОВИ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ВІЙНИ

Шифр та назва спеціальності
054–Соціологія

Інститут
ННІ соціально-гуманітарних технологій

Освітня програма
Соціологія управління

Кафедра
Соціології і публічного управління (305)

Рівень освіти
Бакалавр

Тип дисципліни
Спеціальна (фахова), Вибіркова

Семестр
4

Мова викладання
Українська

Викладачі, розробники

Рущенко Ігор Петрович

Rushchenko@kphi.edu.ua

Доктор соціологічних наук,

Автор близько 200 наукових і навчально-методичних публікацій.

Провідний лектор з курсів: «Основи медіаграмотності та інформаційні війни», «Теоретична соціологія», «Методологія та методи роботи з персоналом», «Кадри і безпека організацій»

Сутула Оксана Анатоліївна

Oksana.Sutula Oksana.Sutula@kphi.edu.ua

Старша викладачка кафедри соціології і публічного управління

Авторка понад 30 наукових і навчально-методичних публікацій. Курси: «Соціологія політики», «Соціологія економіки», «Політологія», «Історія соціології», «Соціологія електоральної поведінки».

[Детальніше про викладача на сайті кафедри](http://web.kpi.kharkov.ua/sp/professors-ko-vikladats-kij-sklad/)

<http://web.kpi.kharkov.ua/sp/professors-ko-vikladats-kij-sklad/>

Загальна інформація

Анотація

Курс передбачає поглиблене знайомство з сучасними медіа, принципами їх функціонування, можливостями впливати на громадську думку та пересічну людину. Також розглядаються питання інформаційної війни як складової війни, що ведеться з боку Російської Федерації проти України, аналізується роль старих та нових медіа в інформаційних війнах, вивчається роль, функції, методи пропаганди та контрпропаганди, прищеплюються навички ідентифікації фейків та розвивається критичне мислення.

Мета та цілі дисципліни

Формування у студентів уявлення щодо медіасфери, історії та сучасності функціонування старих і нових медіа, медіа-ефектів, критичного мислення в умовах інформаційних війн та ведення пропагандистських кампаній проти України.

Формат занять

Лекції, практичні заняття, реферати, самостійна робота, консультації. Підсумковий контроль – залік.

Компетентності

ЗК09. Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології.

СК09. Здатність ідентифікувати соціально-небезпечні явища та процеси і вміти розробляти соціальні технології, спрямовані на підтримку соціальної безпеки.

Результати навчання

РН07. Вміти використовувати інформаційно-комунікаційні технології у процесі пошуку, збору та аналізу соціологічної інформації.

Обсяг дисципліни

Загальний обсяг дисципліни 90 год. (3 кредити ECTS): лекції – 16 год., практичні заняття – 16 год., самостійна робота – 58 год

Передумови вивчення дисципліни (пререквізити)

Для успішного проходження курсу необхідно мати знання та практичні навички з наступних дисциплін: "Загальна соціологія", "Соціологія особистості та девіантної поведінки"

Особливості дисципліни, методи та технології навчання

Під час проведення лекційних занять з навчальної дисципліни передбачено застосування таких методів навчання: пояснювально-ілюстративний метод (демонстрація на екрані слайдів презентацій, візуалізації навчального матеріалу); метод проблемного викладення; частково-пошуковий, або евристичний метод (лекції за окремими темами викладаються в проблемній формі). Під час проведення семінарських занять застосовується: репродуктивний метод (засвоєння базових понять курсу); частково-пошуковий, або евристичний метод (під час підготовки індивідуальних проєктів); дослідницький метод (студенти самостійно вивчають літературу, джерела, ведуть дослідження, виміри та виконують інші пошукові дії для створення презентації на задану тему). Семінарські заняття можуть бути побудовані у формі дискусії

Програма навчальної дисципліни

Теми лекційних занять

Тема 1. Вступ до дисципліни

Медіа як транслятори інформації та засоби комунікації. Медіа у широкому й вузькому сенсах. Похідні поняття: традиційні медіа, мас-медіа, старі медіа, нові медіа, мультимедійні системи. Основні загрози й ризики медіапростору. Причини виникнення медіаосвіти. Історія розвитку медіаосвіти. Медіаосвіта як відповідь на запит суспільства.

Тема 2. Медіа як інституції

Процес інституціоналізації медіа. Процес інституціоналізації на прикладі книги та книго друку: хаотична діяльність, уречевлення, хабітулізація, виникнення інституції, розвиток інституту. Медіа як суспільна цінність. Суспільна роль друкованої книги та її вплив на соціальні зміни. Сутність та типи цензури. Основні види цензури: попередня, наступна, військова. Способи розпізнання цензури у медіа повідомленнях.

Тема 3. Медіа як виробничі організації

Структура медіа як організації виробничого типу, основні підсистеми медіа-організації. Професійні ролі медійщиків. Фінансові джерела існування медіа. Бізнес-моделі медіа-організацій. Ринкова модель медіа. Модель, що заснована на спонсорстві. Державні й комунальні медіа. Стартапи для розвитку нових медіа. Реклама як джерело існування медіа-організацій. Реклама на

ТБ і залежність ціни від часу трансляції та обсягу аудиторії. Методи вимірювання рейтингів каналів.

Тема 4. Історія появи та еволюція "старих" медіа

Історія газетярства. Рукописні видання. Першодруки. Газетний бум ХІХ – першої половини ХХ ст. Роль газет в СРСР. Фізичні формати й географічні масштаби преси. Жанрові формати друкованих видань. Внутрішня будова й стиль оформлення газетного номера. Журнал як медіа. Конкуренція з більш новими медіа. Закон Ріпля. Винахід радіо й етапи розвитку радіомовлення. Значення радіо у першій половині ХХ ст. Споживацькі властивості радіо. Винахід телебачення, технічні етапи розвитку. Телебачення революціонує медіа сферу. Історія розвитку мас-медіа в Україні та Харкові.

Тема 5. Сучасна медіа-революція й поява "нових" медіа

Сутність інформації та інформаційне суспільство. Медіа-революції від стародавніх часів до сьогодення. Співвідношення між історичними епохами, типами суспільства, системами комунікації й видами медіа. Поняття нових медіа, історія появи та розвитку. Порівняння можливостей старих і нових медіа. Цифрова революція в інформаційній підсистемі суспільства й епоха діджиталізації. Принципово нові технологічні можливості формування медіа-повідомлення. Поширення нової культури комунікацій. Медіаландшафт України.

Тема 6. Впливи медіа на реципієнтів

Людина і медіа сфера. Застосування концепту соціального поля до вивчення медіа сфери. Людина як реципієнт. Поняття повідомлення, контенту; функція впливу на реципієнта. Напрямами, за якими здійснюється вплив медіа на реципієнтів. Елементи особистості, що зазнають впливів медіа.

Тема 7. Маніпулятивні можливості медіа

Сутність явища маніпуляції. Основні технології маніпуляції реципієнтами. Теорія стереотипів В. Ліппмана. Практики «промивання мізків». Семантичні маніпуляції. Теорія стигматизації І. Гофмана. Конспірологія як засіб маніпуляції. Нові медіа – нові можливості впливу на реципієнта. Кліпове або мозаїчне сприйняття реальності. Інформаційна поляризація й ефект «бульбашок». Ефект анонімності, зниження культури спілкування. Від двоступеневої до багатоступеневої моделі поширення інформації. Ефект соціальної мобілізації на прикладах Арабської весни й революції Гідності.

Тема 8. Антифейк

Дезінформація як спосіб маніпуляції аудиторією. Тенденції масової свідомості початку ХХІ ст. Симуляція реальності й симулякри в концепції Ж. Бодріяра. Причини, чому масова свідомість дрейфує до світу постправди. «Постправда» і «фейк» - найбільш популярні слова 2016 р. Чому брехня в медіа досягає свого результату? Свідомість мас і свідомість пересічної людини як об'єкти брехливих повідомлень. Нові медіа як канали поширення чуток, дезінформації, фейк-ньюз. Хто і чому дезінформує, використовуючи мас-медіа. Як розпізнати брехню та ідентифікувати повідомлення як рейкове. Антифейкові правила

Теми практичних занять

Тема 1. Вступ до дисципліни

Базові поняття курсу: «інформація», «інформаційне суспільство», «медіа», «медіасфера». Медіа-революції й цивілізаційний поступ. Сучасна медійна революція в умовах постмодерну й цифрової революції. Небезпеки і ризики, які існують у медіа сфері, та суспільний запит на медіаосвіту. Медіаграмотність: критерії, компетентності, шляхи формування

Тема 2. Інституціоналізація медіа та їх функціонування в якості організації виробничого типу

Медіа як інституції: сутність, етапи інституціоналізації. Свобода слова і цензура як соціальні явища. Типи, вид й методи цензурування медіа. Авторське право: сутність, об'єкти, види. Бізнес-модель організації. Реклама як фінансове джерело існування медіа.

Тема 3. Медіасфера: історія старих і нових медіа

Основні етапи розвитку газетярства. Жанрові формати контенту друкованих медіа, структура газетного випуску. Радіо – медіа ХХ ст.: етапи розвитку й конкуренція з іншими медіа. Винахід телебачення й вплив на суспільство. Нові медіа: технічний бік й нові інформаційні можливості. Медіасфера України: економічні й політичні аспекти.

Тема 4. Ефекти медіа, їх вплив на реципієнтів, захист від дезінформації

Особистість як реципієнт медіа повідомлень: напрями впливу інформації на людину. Маніпуляція свідомістю реципієнтів як потенційна загроза медіа. Ефекти впливу медіа: стереотипізація й стигматизація свідомості. Специфіка ефектів нових медіа: мультимедійність і кліпове сприйняття реальності, «інформаційні бульбашки». Медіасоціалізація дітей: нові виклики.

Тема 5. Виникнення і еволюція пропаганди

Пропаганда як соціальне явище: сутність, типи, структура пропагандистського повідомлення. Використання медіа для цілей військової пропаганди на прикладі Першої світової війни. Політична й ідеологічна пропаганда у тоталітарних суспільствах. Ідеологічне протиборство у Другій світовій та «Холодній» війнах. Алгоритм розпізнання пропаганди.

Тема 6. Інформаційні війни ХХІ ст.

Основні терміни інформаційних війн нового покоління. Роль інформаційних інтервенцій у падінні комунізму. Теорія змін Курта Левіна й роль інформаційних війн у соціальній динаміці ХХІ ст. – нові виклики й загострення інформаційного протистояння. Інформаційна складова війн. Феномен Російської пропаганди.

Тема 7. Методи й технології інформаційно-психологічних впливів в межах гібридних війн

Піраміда інформаційної війни: когнітивний рівень, базові нарративи, ситуативні спецоперації. Війна смислів як вищий тип інформаційних війн. Основні нарративи російської пропаганди на «українському фронті». «Бойова спецпропаганда»: основні методи психологічного впливу. Використання традиційних методів і нових інформаційних систем для психологічного впливу в умовах військових дій. Психологічний ефект кібератак. Інформаційна боротьба у соціальних мережах: мікротаргетинг, платний тролінг, боти.

Тема 8. Протидія інформаційним впливам: контрпропаганда і критичне мислення

Основні напрями й методи боротьби за власний інформаційний й віртуальний простори. Держава й державні інституції як інструменти протидії ворожим інформаційним впливам. Контрпропаганда сутність, методи, ефективність. Критичне мислення й резистентність особистості по відношенню інформаційно-психологічних кампаній та операцій.

Теми лабораторних робіт

Лабораторні роботи в рамках дисципліни непередбачені.

Самостійна робота

Курс передбачає виконання індивідуального завдання у вигляді рефератів та представлення їх як презентацій за двома темами курсу, які студент вільно обирає з числа тем, які пропонуються або узгоджує з викладачем ініціативну тематику. Студент здійснює бібліографічний пошук, складає план презентації або ставить питання, на які треба отримати аргументовану відповідь, опанувавши джерела за темою, студент розкриває зміст питань та представляє виконану роботу на семінарі. Обсяг презентації – 16-25 слайдів, текст доповіді – 4-6 стандартних сторінок. Основний зміст презентації доповідається у вільній формі на семінарському занятті, і студент отримує оцінку (20 балів), що додаються до загального рейтингу.

Література та навчальні матеріали

Основна література

1. Абетка медіа / За загал. ред. В. Ф. Іванов; Переклад з нім. В. Климченка. — Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2015. — 177 с.
2. Бернерс-Лі Т. Заснування Павутини: З чого починалася і до чого прийде Всесвітня мережа / Перекл. з англ. А. Іщенко. — К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007. — 207 с.
3. Медіаосвіта та медіа грамотність: підручник для студентів педагогічних коледжів / Ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк; За науковою редакцією В. В. Різуна. – К.: Центр Вільної Преси, 2014. – 431 с.
4. Посібник з верифікації : визначний гід з верифікації цифрового контенту для висвітлення надзвичайних подій. – Режим доступу: http://verificationhandbook.com/book_ua;
[http://www.slideshare.net/usnires/ss-47525342.](http://www.slideshare.net/usnires/ss-47525342)
5. Почепцов Г. Пропаганда 2.0. – Харків: Фоліо, 2018. – 796 с.

6. Почепцов Г.Г. Сучасні інформаційні війни. – Вид. 3-тє. – К. Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2016. – 504 с.

Додаткова література

7. Баришполец, О. Т. Брехня в інформаційному просторі та міжособовій комунікації [Електронний ресурс] : монографія / О. Т. Баришполец ; Національна академія педагогічних наук України.

8. Інститут соціальної та політичної психології. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – 648 с. – Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/mono/maketBarishpolets.pdf>.

9. Галлін, Деніел С., Манчіні, Паоло. Сучасні медіасистеми: три моделі відносин ЗМІ та політики / Деніел С. Галлін, Паоло Манчіні ; пер. з англ. О. Насика. – К.: Наука, 2008. – 320 с.

10. Гібридна війна Росії: виклик і загроза для Європи. URL: <http://gazumkov.org.ua/>

11. Гібридна війна і журналістика: навчальний посібник / за заг. ред. В. О. Жадька. – Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2018. – 356 с.

12. Діти в Інтернеті: як навчити безпеці у віртуальному світі [Електронний ресурс] : посібник для батьків / І. В. Литовченко, С. Д. Максименко, С. І. Болтівець, М.-Л. А. Чєпа, Н. М. Бугайова. – К.: Видавництво: ТОВ Видавничий Будинок «Аванпост-Прим», 2010. – 48 с.

Система оцінювання

Критерії оцінювання успішності студента та розподіл балів

100% підсумкової оцінки складаються з результатів оцінювання:
- у вигляді заліку (30%), поточного оцінювання (70%) (4 тестові роботи за темами (40%), модульної контрольної роботи (10%), виконання індивідуального завдання/реферату (20%)).

Шкала оцінювання

Сума балів	Національна оцінка	ECTS
90–100	Відмінно	A
82–89	Добре	B
75–81	Добре	C
64–74	Задовільно	D
60–63	Задовільно	E
35–59	Незадовільно (потрібне додаткове вивчення)	FX
1–34	Незадовільно (потрібне повторне вивчення)	F

Норми академічної етики і політика курсу

Студент повинен дотримуватися «Кодексу етики академічних взаємовідносин та доброчесності НТУ «ХПІ»: виявляти дисциплінованість, вихованість, доброзичливість, чесність, відповідальність. Конфліктні ситуації повинні відкрито обговорюватися в навчальних групах з викладачем, а при неможливості вирішення конфлікту – доводитися до відома співробітників дирекції інституту. Нормативно-правове забезпечення впровадження принципів академічної доброчесності НТУ «ХПІ» розміщено на сайті: <http://blogs.kpi.kharkov.ua/v2/nv/akademichna-dobrochesnist/>

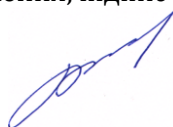
Погодження

Силабус погоджено

Дата погодження, підпис

Завідувач кафедри
Володимир МОРОЗ

30.06.23

Дата погодження, підпис

Гарант ОП
Марина БІРЮКОВА

30.06.23

